

MARGINALITATE ȘI IDENTITATE ÎN POEZIA BASARABEANĂ POSTCOMUNISTĂ

CZU: 821.135.1-1(478).09

Cristina DICUSAR

*Școala Doctorală Științe Umaniste,
Universitatea de Stat din Moldova*

MARGINALITY AND IDENTITY IN POSTCOMMUNIST BESSARABIAN POETRY

In our article we will explore the subject of identity and marginality present in post-communist Bessarabian poetry. We selected several contemporary authors with different approaches and used the synchronic and the analysis research methods.

Keywords: identity, poetry, bessarabian poetry, marginality, post-communism.

Observăm la poeții români din dreapta Prutului, debutați în timpul perestroikăi sau după comunism, un accent deosebit pe ideea de identitate. Fie că se vorbește despre aceasta din urmă prin intermediul unui personaj (ex.: *Liliuța* de Diana Iepure, *Falsul Dimitrie* de Dumitru Crudu), fie ni se face o genealogie (ex.: „*Logos*”, *tatăl meu: mama mea*, „*Imago*” de Igor Ursenco) sau ni se vorbește despre eul în relație cu ceilalți (*Între noi* de Ecaterina Bargan) sau cu sine însuși (*Lumina proprie* de Emilian Galaicu-Păun), dorința de a-și trasa anumite limite identitare este o caracteristică importantă a autorilor contemporani din Basarabia.

După căderea comunismului, poetul își asumă anumite principii (educate de generațiile trecute): să fie autentic și să nu facă poezie angajată politic. Pe prim-plan vine personalitatea: Eugen Lungu – principalul critic de întâmpinare a generației ‘80 – vorbește despre *necesitatea manifestării personalității poetului*. De partea cealaltă a Prutului, Ion Bogdan Lefter vorbește despre semnele distinctive ale personalităților poetice ale generației ’80 [5].

Optzeciștii basarabeni și, la rândul lor, nouăzeciștii, au făcut, în unele cazuri, o poezie caleidoscopică, pe alocuri prețioasă lexical sau palimpsestică, explorând livrescul. Acest tip de poezie a fost rezultatul lecturilor (pe cont propriu), inclusiv din literatura română contemporană de peste Prut, al disputei cu tradiționaliștii din suplimentul literar al ziarului „Sfatul Țării” („polemica cu L. Lari, Gr. Vieru și cu ceilalți tradiționaliști”, zice Nicolae Popa) [1], și, apoi, rezultatul apariției revistei „Contrafort” și, într-un final, a antologiei *Portret de grup*. Aceasta a dus la formarea culturii literare contemporane basarabene și a unui, spune Ion Bogdan Lefter, „firesc al contemporaneității” [1], fără să conducă la coagularea unei generații literare în felul

în care s-a întâmplat cu generația optzecistă din România. Astfel, într-un singur cadru temporal au existat (și există) mai multe tipuri de scriitori: unii preferă această scriitură caleidoscopică, ceilalți apelează la un limbaj neutru, în tradiția „jurnalismului poetic”, a poeziei cotidianului sau a poeziei minimaliste românești. În articolul nostru vom explora, imagologic, tema identității și singurătății, a izolării și marginalității prezente în literatura basarabeană postcomunistă (1991-2021) și încercarea scriitorilor de a traversa această singurătate.

Context. Deseori, distanța creată dintre cititor și scriitor este, în cazul Republicii Moldova, de nerecuperat, cu prea multe divergențe culturale. Odată cu „ruptura” dintre tradiționalism și scriitura contemporană, poetul aproape că nu face parte din „cetate”. Popularitatea unor poeți, precum Nicolae Dabija, Grigore Vieru, Leonida Lari, este deseori de neatins pentru scriitorii de factură „postmodernistă” din Republica Moldova.

Cu toate acestea, scopul lor (al scriitorilor basarabeni contemporani) nu este nicidecum să fie citați de cât mai mulți cititori, ci să se apropie de o literatură de cea mai înaltă calitate, educându-și cititorul. Ei nu sunt interesați de succesul imediat, ci de căutarea unor „certitudini” identitare prin intermediul limbajului poetic, de trasarea unor linii exacte în definirea și devenirea lor ca poeți.

Soluții identitare. Fiecare scriitor, fie dintre cei incluși în Portret de grup, fie dintre cei alăturați ulterior peisajului literar basarabean, vine cu soluții diferite la problema definirii identitare (ne referim la scriitori cu voci distincte și vizibile). Am selectat, pentru exemplificare, o scurtă listă de poeți, care, încercând să meargă pe o traiectorie singulară, au reprezentat tema singurătății și marginalității în poezia lor.

În direcția aceasta, vom începe analiza noastră cu **Ghenadie Nicu**. Debutul poetic al căruia, *Calmant pentru Alter Ego*, începe, sugestiv, printr-un citat al poetului heteronimilor și anunță un joc identitar, o căutare odiseică a sinelui mereu labil: „Intuiesc în acest periplu al alter ego-ului și un Ghenadie Nicu *sui generis*” [7, p.4]. Pe autor nu-l interesează mărturisirea, care este văzută ca una dintre metodele de deformare și mistificare a identității, ci, mai curând, este concentrat pe corporalitate: „Vocea e un fenomen corporal, e adevărat, dar cu atât mai corporal e scrisul, pentru că el înseamnă nu doar mâna, ci și coardele vocale care inconștient pronunță ceea ce scrii. Scrisul cuprinde în sine tăcerea corpului întreg, o tăcere asurzitoare, sincretică” [2, p.325]. Cu alte cuvinte: „vorbim scriind”, zice Ghenadie Nicu, într-un interviu pentru expresul.com, stilul/textul, devenind substanța activă a eului, *mai mult decât* vocea. Adunată într-un „grăunte incomunicabil” [8, p. 17], singurătatea este o „anexă” a identității care este (sau se vrea a fi) exorcizată prin scris.

O abordare total diferită, fundamental religioasă găsim în *Epistola din Filipeni*, de **Anatol Grosu**. Volumul este scris pentru un celălalt (*nenica*) absent: „dragul meu se întâmplă să te mai caut uneori în filipeni/așa cum se caută ochelarii pe nas” [4, p.5]. Această dragoste pentru aproape presupune singurătatea ca privilegiu (și condiție): „eu salvam țara/oamenii/(...) eram singur ca brando din apocalypse now” [4, p.14]; maturizarea e văzută ca traumă spirituală: „de curând am ieșit la pensie nu mai vreau

să salvez patria/bruce lee a murit și sunt de două ori mai singur//acum dacă aş redeveni copil aş fi cred vreun/magnat de pe wall street/aş fi mai practic” [4, p. 14-15]. Toposul (Filipeni-ul) se confundă cu Kairos, timpul oportun și etern, dar și, în cazul Filipeniului, fundamental creștin: „acolo morții beau cu viii laolaltă/fiecare pahar parcă ți-l bea altul” [4, p.58]. Pentru Anatol Grosu, identitatea ireductibilă rămâne legată de exprimarea dragostei față de aproape/de trăirea timpului „oportun”, iar experiențele de alt gen sunt doar straturi necesare. Astfel, marginalitatea nu este decât o condiție scriitoricească în general, eliminând componenta locală.

Ana Donțu, în *Cadrul 25* face o poezie plină de tensiuni interioare, identificându-se cu „generația cu ștreangul la gât”. Identitatea este mereu ascunsă obsesiv, este explozia de furie de la care autoarea se reține: „am toate motivele să mă înfurii/(...)//dar singura dată când am dat cu pumnul în perete/am nimerit peste întrerupător/și lumina care a fășnit din bec/mi-a făcut să-mi fie rușine” [3, p.58]. Experiența corporală este trăită ca experiență spirituală (și textuală). Singurătatea devine o soluție: „mă adun în mine/ca un melc atins din greșeală” [3, p.44]. Autoarea nu narează, nu încearcă să convingă; poezia ei este rodul anxietăților și a unor explorări în același timp corporale și religioase. Lumina, unul dintre motivele principale, este și o sursă de frică și rușine. Autoarea nu are „inima ușoară”, ci își antrenează energiile în explorarea celor mai întunecate experiențe: „noi am crescut singuri, fără frică de întuneric” [3, p.7]. De această dată, singurătatea este văzută de autoare ca salvare, iar marginalitatea înseamnă, pentru ea, grupul, „generația” din care face parte.

În volumul ***În lipsa unor lucruri importante*** de **Victor Tzvetov**, eul poetic este, spre deosebire de volumele colegilor de „generație”, la fel ca ceilalți: „nu mă evidențiez din mulțime/mă simt de-al lor” [10, p.17] – o identitate colectivă (corporativă), sufoca(n)ță. Victor Tzvetov nu-și ascunde blazarea și sila: „mi se rupe de tot” [10, p.9]. Totuși, la fel ca în cazul poeziei Anei Donțu, a protesta este un lucru rușinos pentru personajul poetic: „am protestat nesigur în fața calculatorului/după ce m-am asigurat că nimeni nu mă vede” [10, p. 14]. Identitatea se manifestă în gesturi mici, în ironie: „și eu și bicicletele și mașina mergem în același ritm/și suntem happy happy” [10, p.9], iar deseori, ea nici nu începe în viața de zi cu zi, e înlocuită de o singurătate „colectivă”: „(...) umbrele își/făceau loc pentru bagaje/eu nici pentru corpul meu” [10, p. 16]. Pentru Victor Tzvetov, marginalitatea înseamnă această singurătate de grup.

Volumul *Triphopuri* de **Dan Negară**, la nivel formal, este o poezie a evaziunii în vis prin intermediul cotidianului: „și focul/atât de mic/copil la botez/câine cu ochii ca o rugăciune/n-am știut niciodată ce fac aici/când eram singur aprindeam televizorul/opream sunetul și mă uitam la oameni” (p. 30, încălzesc o conservă la foc).

Pornind de la genul muzical trip-hop, autorul își construiește o lume aparte în care limbajul și imaginea sunt instrumente care sunt folosite în mod diferit, pentru a sublinia (dar și de a evada în) emoție: „după cum nu pot părăsi toate locurile în același timp/să fii undeva acasă înseamnă să cedezi/ar lua mai mult timp să-mi testez viața decât să o trăiesc” [6, p. 29]. Realitatea, în acest tip de discurs, este una nesatisfăcătoare.

toare, iar poetul este în conflict cu sine însuși și cu lumea în care trăiește: „majoritatea lucrurilor nu au un design destul de intuitiv/de exemplu - noi” [6, p.21] și salvarea prin [evaziunea în] cultură (muzică, imagini, mit) este unica valabilă.

Volumele analizate sunt structuri intense, alcătuite în jurul necesității autorilor de a-și construi nu atât alter-egouri, cât de a-și forma o voce singulară în contextul literar contemporan. „Instrumentele” utilizate sunt diferite: identificarea cu celălalt (Victor Tzvetov); evaziunea în vis, în cultură (Dan Negară); acceptarea singurătății ca necesitate și ca metodă de înțelegere și iubire a aproapelui (Anatol Grosu); concentrarea pe corporalitate, încercarea de a verbaliza indicibilul (Ghenadie Nicu); refugiul în singurătate și explorarea acestei singurătăți (Ana Donțu).

În ceea ce ține de marginalitate, aceasta se resimte la nivel colectiv, atunci când autorii folosesc persoana a 2-a plural. Acest „noi”, în care eul se pierde și se simte marginalizat/înlocuit de o voce străină este resimțit la mai mulți poeți basarabeni în legătură cu apartenența la o societate cu o cultură aspră, pentru care arta *înseamnă* marginalitate. Din poezii incluși în scurta noastră analiză, în mod evident, doar pentru Anatol Grosu și Dan Negară poezia nu înseamnă (doar) o marginalitate inerentă, ci o singurătate benefică. La Ghenadie Nicu, ca, de altfel, la mai mulți optzeciști și nouăzeciști, această singularitate este urmată de o izolare, autorul creând, reinventând cultura și limbajul, recuperând memoria limbii „pierdute” în comunism.

Un studiu imagologic amplu ar fi necesar pentru a aduce la suprafață manifestări ale marginalității în poezia basarabeană, studiu care să cuprindă poeți debutați în decenii diferite, începând cu poezii „Portretului de grup”, până la cei debutați în anul 2021.

Referințe:

1. Atelier Contrafort: *Postmodernismul – o nouă/veche mișcare literară la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI* (19) [citat: 28.05.2021]. Disponibil: http://www.contrafort.md/old/2001/83-85/230_19.html
2. CRĂCIUN, Gh. *Reducerea la scară*. Pitești: Paralela 45, 1999.
3. DONȚU, A. *Cadrul 25*. Bistrița-Năsăud: Casa de Editură Max Blecher, 2015.
4. GROSU, A. *Epistola din Filipeni*. Bistrița-Năsăud: Casa de Editură Max Blecher, 2012.
5. LEFTER, Ion Bogdan. *Flashback 1985: începuturile „noii poezii”*. Pitești: Paralela 45, 2005.
6. NEGARĂ, D. *Triphopuri*. Pitești: Paralela 45, 2019.
7. NICU, Gh. *Calmant pentru alter ego*. Chișinău: Hyperion, 1992.
8. NICU, Gh. *Un link spre nicăieri*. Chișinău: Arc, 2019.
9. ȚURCANU, A. *Critice: Arheul Marginii și alte narațiuni*. Chișinău: Cartier, 2020.
10. ȚVETOV, V. *În lipsa unor lucruri importante*. Bistrița: Casa de Editură Max Blecher, 2015.
11. URSENCO, I. „Logos”, *tatăl meu, mama mea „Imago”* [[Text]+[Ilustrații]]: *Genealogie heterotopică în texte arhetipale (supravegheate icastic între 1987-1992)*. Cluj-Napoca: Limes, 2009.